

ROKOPISENE PRIDIGE ANTONA KREMPLA IN NJEGOV POMEN V VZHODNOŠTAJERSKEM KULTURNEM PROSTORU

Renata Debeljak

Osnovna šola Olge Meglič, Ptuj
renata.debeljak@olgica.si

DOI:10.4312/Obdobja.36.163-169

Prispevek prikazuje pomen vzhodnoštajerskega pridigarja Antona Krempla (1790–1844), ki je s svojim vsestranskim delom vplival na razvoj šolstva in slovenskega jezika v vzhodnoštajerskem kulturnem prostoru ter se z izdajo *Dogodivščin štajerske zemlje* (1844) v literarno zgodovino vpisal kot prvi Slovenec, ki je napisal in izdal zgodovino Slovencev v slovenskem jeziku. Ker ga literarna zgodovina ceni kot »izvrstnega« govornika, bo poudarek na predstavitvi njegovih rokopisnih pridig, napisanih med letoma 1822 in 1844.

Anton Krempel, rokopisna pridiga, medbesedilnost v pridigi, slogovne figure

The life and work of East Styrian priest, poet, historian, »national awakener« and preacher Anton Krempel (1790–1844) are presented. First, his influence, work, endeavours and his importance in the East Styrian cultural area are introduced. There follows a presentation of his works which influenced the development of the education system and the Slovene language. His work *Dogodivščine štajerske zemlje* (1844) made him the first Slovene in literary history to write and publish a history of Slovenes in the Slovene language. Literary history presents him as an »eloquent« speaker and to confirm or refute this statement, all of his 95 sermons – which present the largest part of his works – call for analysis.

Anton Krempel, sermon, intertextuality, stylistic devices

1 Anton Krempel in njegov čas

Štajerska je bila v Kremplovem času z deželno mejo ločena od drugih slovenskih pokrajin; spadala je pod graški gubernij. Kulturni razvoj osrednjega slovenskega prostora je povezan s tem, da so bili Slovenci tam v večini, medtem ko so v historični deželi Štajerski številčno prevladovali Nemci. Zato je bil glede kulturne in slovstvene dejavnosti »osrednji« del slovenskega prostora nekoliko pred drugimi, vendar so mu ti počasi, a z vnemo sledili. Verjetno sta bila na Štajerskem po kranjskem vzoru ustanovljena dva intelektualna »krožka«. Prvi je bil svetourbanska akademija (1803), kjer so delovali prerodno usmerjeni duhovniki (Ivan Narat, Štefan Modrinjak, Mihael Jaklin, Leopold Volkmer idr.), ki so želeli rešiti vprašanje slovenskega jezika na tem območju (Pogačnik 1995: 49–82). Še pomembnejše je bilo leta 1810 v Gradcu ustanovljeno Slovensko društvo. Njegov pobudnik je bil Janez Nepomuk Primic, poleg njega pa so bili člani še Franc Cvetko in slovničar Janez Leopold Šmigoc, oba pomembna za razvoj štajerskega narečja, ter domnevno Peter Dajnko in Anton Krempel.

Anton Krempl je bil duhovnik, pisatelj, pesnik, zgodovinar, narodni buditelj in šolnik. Rodil se je 29. januarja 1790 na Poličkem Vrhu, v župniji Sv. Peter pri Radgoni. Že v radgonski ljudski šoli je pokazal nadpovprečne ocene. Šolanje je nadaljeval na mariborski gimnaziji, leta 1811 pa se je vpisal na bogoslovje v Gradcu, kjer je začel tudi pesnikovati. Posvečen je bil leta 1814 pri Sv. Andražu v Labotski dolini (Kovačić 1926: 315). Po študiju teologije je deloval kot kaplan pri Svetinjah, kjer je že pokazal zanimanje za zgodovino in predvsem za slovenski jezik. V Ormožu je napisal in želel 8. marca 1819 izdati veliko število pridig, ker pa jih žal ni mogel,¹ so izšle šele leta 1839 v dveh knjigah z naslovom *Kratke predge na vse nedele ino svetke zelega leta*. Leta 1820 je bil prestavljen na Ptuj, kjer je deloval kot kaplan, župnijski vikar in učitelj v mestni šoli, imel pa je tudi svojo lastno »univerzo«, v kateri je vodil pripravljalni tečaj za prihodnje gimnazijce, med katerimi je bil leta 1824 tudi Stanko Vraz (Glazer 2013). Ker se je zaradi naprednega in »drugáčnega« mišljenja pogosto zapletel v težave, je moral ptujsko župnijo zapustiti in se preseliti v Malo Nedeljo, ki je tudi kraj njegove smrti (1844). Delovanje v Mali Nedelji je najplodnejše obdobje njegovega ustvarjanja, saj so tam nastala pomembna verska dela, časopisni prispevki² in znamenite *Dogodivščine Štajerske zemlje*, ki so Krempla povzdignile na mesto prvega slovenskega zgodovinarja, saj je bila tako z njim zgodovina Slovencev prvič zapisana v slovenskem jeziku, ter s tem človeka, ki je za razvoj slovenske kulture, jezika in šolstva prispeval velik delež, naredile nepozabnega (Legiša 1959: 155–156).

Krempl zavzema na področju šolstva v vzhodnoštajerskem kulturnem prostoru prav posebno mesto. Glede učnega jezika v šolah je ostro zavračal nemščino, prizadeval si je, da bi dobil češkoilirski črkopis, pozneje znan pod imenom gajica,³ za slovensko Štajersko uradno priznanje, zato je poskušal navdušiti vrhovnega šolskega nadzornika ter celo sekovškega škofa, da bi novi črkopis uvedli v štajerske šole. V njemu poverjenih šolah je sam uvedel nov črkopis z litografskimi predlogami, kasneje pa ga je hotel razširiti še na čitanke (Friš 1998: 342). Na Ptuju je leta 1826 izdal *Nem/hko–/loven/ki Katekismu/h*, iz tega časa pa so danes ohranjene rokopisne pridige v sedmih zvezkih z naslovom *Predge sa Slovenze na vse nedele ino svetke zelega leta*, napisane v letih 1822–1823. Pri Sv. Lovrencu v Slovenskih goricah je leta 1827 napisal *Molitveno knjižico*, leta 1833 napisal in izdal *Branje od tih v kmeti/hke kalendre poftavljenih ... Svetnikov*, za šolo pa je leta 1830 izdal prevod *Machnerjev abecednik in Berilo za II. razred ter Sloven/ke prepisi sa uzhenze*, ki pa se niso ohranili.

¹ Cerkevne oblasti sekavske škofije so le nerade dovoljevale in slabo podpirale prizadevanja za slovensko knjigo, kar dokazuje usoda knjižne akcije Antona Krempla, ki je od načrtovanih treh knjig lahko v dvajsetih letih izdal le dve, na zahtevo cerkvenih oblasti pa je moral biti katekizem dvojezičen (Kotnik 1968: 699–701).

² V nemščini je spisal več zanimivih zgodovinskih sestavkov ter jih objavil v *Pilgerju*, prilogi dnevnika *Grazer Zeitung* v letih 1840–1842. Te je pozneje I. C. Hofrichter dal ponatisniti v svoji knjižici *Lutenberg*, ki na straneh 47–71 vsebuje tudi življenjepisa Antona Krempla.

³ Za to pisavo ga je navdušil njegov učenec in rojak Stanko Vraz, ki je bil med najbolj gorečimi zagovorniki ilirizma pri nas.

2 Kremplrove rokopisne pridige

Izmed Kremplrovih besedil je do zdaj znanih in ohranjenih 245 pridig, od tega 95 rokopisnih, napisanih med letoma 1822 in 1844. Kremplrove rokopisne pridige v knjižicah obsegajo pridige iz let 1822 in 1823, in sicer je en zvezek, v katerem je 12 pridig, iz leta 1822, ostalih šest knjižnic pa je iz leta 1823 in vsebujejo skupaj 82 pridig. Gre za sedem zvezkov oz. knjižic nedeljskih pridig ter pridig, napisanih ob določenih praznikih. Od rokopisnih pridig, ki jih je Krempl napisal za posebne priložnosti, je poznana zgolj ena, in sicer *Predga pri jeseroletnem spomini shegnanja velke cerkve na Ptuj v leti 1844*. Pridiga je bila napisana za 1000-letnico cerkve sv. Jurija na Ptuj, kamor je bil kot slavnostni govornik verjetno povabljen tudi Krempl. V pridigi Krempl med drugim vernikom osvetli zgodovino cerkve, ki je bila v preteklosti pogosto porušena. Šele v času »slovenskega poglavarja« Pribine, ko naj bi bila zgrajena cerkev sv. Ožbalta, ki stoji nekoliko izven Ptuja, ter njegovega sina Koclja so se za krščansko vero na tem območju začeli mirnejši časi.

2.1 Zgradba pridig

Po priložnosti bi Kremplrove pridige lahko razdelili na dva sklopa, in sicer na praznične in nedeljske, ki so se brale skozi vse leto, ter na pridigo, ki je bila napisana ob jubileju cerkve sv. Jurija na Ptuj.

Pridige so različno dolge; najdaljše so tiste, ki so bile napisane za večje cerkvene praznike (velika noč, binkošti idr.). Razvrščene so kronološko skozi celo leto. Skupno vsem pridigam iz let 1822 in 1823 je, da so pisane v bohoričici in v celoti v slovenščini, le posamezni citati so v latinščini, vendar so sproti prevedeni. Latinsko so poimenovani tudi osnovni deli pridige, in sicer je uvod *Exordium*, jedro *Prosecutio*, zaključek pa *Epilogus*. Kazalo pa je Krempl poimenoval *Savjete in kasitel*. Vse pridige imajo na začetku citat iz *Svetega pisma*. Nekatere pridige imajo sprotno opombo, kjer je podan Kremplov podatek npr. o tem, kje je bila pridiga prebrana idr. Zunanja zgradba pridig je standardna, in sicer je z okrepljenimi črkami navedena nedelja, kdaj se pridiga bere (npr. *Na XIV. nedelo po Finku/htih*), nato sledi naslov pridige (npr. *Dvema gofpodoma flushiti je ne mogozhe*), ki napoveduje temo, ta pa je predstavljena kot citat iz *Svetega pisma* (npr. *Nigdo nemore dvema gofpodoma flushiti. Matth. 6, 24*). Nato se začne uvod, ki je po navadi kratek, sledi jedro in na koncu zaključek, ki se pri vsaki pridigi konča z besedo *amen*. Pridiga, napisana ob obletnici cerkve sv. Jurija na Ptuj leta 1844, pa se od drugih loči po tem, da uvod, jedro in zaključek niso poimenovani, ampak jih med seboj ločijo le kratke črtice ter da je pri tej pridigi že uporabil gajico.

2.2 Tematika pridig

Tematika pridig je tradicionalna, kar pomeni, da je glavni Kremplov cilj vernike poučiti, posvariti in jim dati dobre nasvete za pravo krščansko življenje brez grehov, nespoštovanja, nezvestobe, laganja, grdih del, obrekovanja, sovraštva itn. Zato nagovarja vernike v celoti, posebej pa tudi starše, otroke, moške, žene in starejše ljudi, ki jim govori o moralnih vrednotah katoliškega vernika, kot so miloščina, spoštovanje,

krepost, ponižnost in pokornost, saj le-te bogatijo človekovo osebnost in zato lahko vernik samo tako živi pravo krščansko življenje. Ena zelo pogosto zastopanih tem v pridigah je smrt, ki je prelomnica med zemeljskim in nebeškim življenjem, zato morajo verniki pogosto razmišljati o tem, da je vse minljivo, da se je treba pred smrtjo grehov spovedati in da se ob sodbi odloči, ali gre vernik v nebesa ali v pekel. Ker je Krempl izhajal iz preproste družine in večino svojega življenja preživel na podeželju, je posebej pogosto nagovorjal prav kmete in jih učil predvsem potrpljenja ter jim dajal spodbudo pri njihovem težkem vsakdanu; prav tako jim je želel povedati, da tudi drugi ljudje živijo težko. Opozarjal jih je na napake in grehe, ki jih počnejo, in jim razkrival poti, po katerih naj hodijo, da bodo v družini in življenju nasploh srečni. Zanimivo je, da kljub zanimanju za zgodovino njegove pridige zgodovinsko niso bogate. Le tu in tam se vrača zgodovinsko npr. k usodi prvih kristjanov, ki so bili v rimskem imperiju pod Neronom močno preganjani, omeni npr. francoskega vojvodo Franca Guisea iz 16. stoletja, ki je bil uspešen voditelj in vojskovodja za časa reformacije.⁴ Še bolj skop je glede zgodovine Slovencev, saj najdemo le nekaj podatkov o kugi in lakoti ter suši na območju Ptuja in Haloz pred 170 leti, ki je zahtevala veliko žrtev, zaradi česar so zgradili cerkev sv. Roka: »Tak krizhijo, kerí fhe fo prekoftali, posebno v mefti ino na en kraj Drave, ino oblubijo na ravno totem mefti eno zirkvo svetemu Roki poftaviti. Kaj fo oblubili, to fo tudi stori. Od vseh krajov fo vkup pomagali, ino tak fo poftavli to zirkvo, v kero fmo se dnef vkupsbrali« (Krempl 1823: 190).

2.3 Jezikovno-slogovna analiza pridig

V pridigah gre za mešanico osrednjeslovenskega knjižnega jezika ter vzhodnoštajerskega jezika z narečnimi, prevzetimi nemškimi in hrvaškimi besedami, zato je njegov privzdignjeni jezik zanimiv, raznolik; ponekod splošno in versko izrazje izrazito obarva z razpoloženskim besedjem. Značilno za Krempla je, da je pisal z veliko začetnico poleg lastnih imen tudi krščanske poklice (*Duhovnik*, *Nuna*), izpeljanke iz lastnih imen (*Judov/ki*), sopomenke svetopisemskih lastnih imen (*f.v. Ozhe*, *Svelizhar*), latinske oblike za določena osebna imena (*f.v. Krisoftomuf*, *Aristotelef*), vendar se pri teh še kaže vpliv starejše, zelo raznolike pisne tradicije, saj enkrat zapiše npr. *f.v. Hieronymuf*, drugič pa *f.v. Hieronimuf*. Posebnost pridig je, da je ob določenih besedah v oklepaju zapisana narečna ali knjižna sopomenka: *gisdaftvo* (*napuh*), *pajdaftvo* (*tovar/htvo*), *beteshni* (*boleni*), *falinge* (*pregrehe*), *kolazhov* (*hlebov*), *guzh* (*sgovor*), *zhuvali* (*varvali*).

Krempljev jezik je zanimiv tudi z dialektološkega vidika, saj gre predvsem za posebnosti, značilne za štajerska (njiva → *jiva*, ključ → *kluzh*, klešče → *klefhe*) in nekatera panonska (*telo* – *tela*, *hude nagnenja*, *hude leta*) narečja. Predvsem pa se vidi

⁴ »Od Franza Herzega (vojvoda), Guife je brati, da, kada je to Franzofko mefto Rotomagum (danef mefto Rouen) safegal bojuvajozh proti fovrashnim Hugonotom ino Kalvinom je najfhel na fted tabora (logara) enega hudobnika, ki ga je vmoriti htel. Ti vojvoda ga pita: Sakaj pak fi htel mene vmoriti? Jel fem ti kaj hudega vzhinil? Ne fi mi nizh hudega vzhinil, rezhe ti hudobnik, neg nafha Kalvinfka vera, kero ti dollpraviti hozhefh, me na to pela. To pazh, rezhe vojvoda, te vaf ali vafha vera vuzhi, tifte klati, kerí vam nizh hudega ne vzhinijo, moja vera pak mene vuzhi, tebi, mojemu fovrashniki odpuftiti« (Krempl 1823: 24–25).

velik vpliv prleščine v glasoslovju in oblikoslovju (nocoj → *nizoj*, Devica → *Diviza*, *s našhimi bratmi*, *s otrokmi*, *temi Evangelškemi bogatušhi*), kar pa je verjetno posledica njegovega službovanja v krajih s tem narečjem. Zanimivo pa je, da prleškega prehajanja *u* v *ü* nima. Ob narečnih besedah sestavljajo Kremplovo besedje tudi germanizmi (največ jih je iz krščanske terminologije: *fara*, *lušht*) in besede, ki jih danes dojemamo kot hrvatizme (*obezhanje*, *pitanje*, *jednaka*). Predvsem slednje so posledica bližine hrvaščine in Kremplove povezanosti s kajkavskim prostorom. Vpliv nemščine se najbolj vidi pri dobesednem prevajanju kalkov v slovenščino (npr. *vkupšbrali*, *vkupprišhlo*, *vensbrišana*, *všegamogozhni*, *vunpoštavleni*). Prav tako ponekod najdemo dobesedne prevode lastnih imen (*Englendar*).

Krempljev jezikovni slog je bogat, napolnjen z različnimi figurami. Med njimi so najpogostejše razpoloženski medmeti (*Ah prelubleni Jesuš*), apostrofa ali nagovor (*Glej dušha keršhzhank!*), retorična vprašanja ob koncu uvoda, ki nakazujejo, kako bo zgrajeno jedro (*Kaj se je zgodilo Kajni, ki je svojega brata vmoril?*) ter neposredni čustveni ogovori vernikov z besedami *ti, ti grešnik in mi*, s katerimi je močno vplival na čustva in razpoloženje vsakega posameznika. Značilne so dvojna formula (*nedoštajnošti ino odurnošti*), parafraze (*boshanški vrazhitel dušh ino tela = Bog*), primere (*našhe tela šo kakti pavuzhina*) in zapletena stavčna zgradba, ki jo zelo pogosto sestavljajo večstavčne povedi. Krempl je nemalokrat uporabljal personifikacijo, in sicer z glagolom *priti* (npr. *prišel bo tišti dan*), svetopisemske epitete, ki so blizu stalnim (*nebeški Ozhe*, *šin boshji*, *dušha keršhzhank*), označevalne ali ponazoritvene epitete, ki imajo čustveno funkcijo (*grosno djanje*, *bridka šmert*, *lubesnivo povablenje*) idr. Metafora se v pridigah ne pojavlja pogosto, če pa se, gre v večini primerov za identifikacijsko metaforo: *ovčica* za vernika, *pastir* za duhovnika (*Veselite se s menom, rezhe pastir, šaj sem moja ssubleno ovzhizo she našhel*) in *zvesti hlapec* za kristjana (*Ti dober ino svešti hlapec, pojdi noter v to veselje tvojega Gospoda*).

2.4 Medbesedilnost v pridigah

Svojo tezo, misel ali razlago je Krempl v pridigi skoraj vedno podkrepil z medbesedilno figuro. Zelo strogo se je držal *Svetega pisma* tako Stare kot Nove zaveze, čeprav je pogosteje uporabil Novo zavezo, največkrat Lukov in Matejev evangelij. Ob *Svetem pismu* je Krempl v pridige vpletal tudi primere iz življenja in misli znanih svetnikov in cerkvenih očetov iz cerkvene zgodovine (sv. Krizostoma, sv. Bernarda, sv. Hieronima idr.) ter drugih zgodovinskih osebnosti (kralja Davida, Aristotela, Cicera, Heroda idr.). Značilno je, da je povsod osebo, od katere je neko medbesedilno figuro vzela, tudi omenil (npr. *Sv. Hieronimuš pravi* itn.), vire pa omeni le redko: v pridigi *Na najveškhe škerbi šv. Oshbalda* so omenjeni denimo Aristotelova *Poetika*, pridige sv. Krizostoma ter peta Mojzesova knjiga – Deuteronomium («V knjigi Deuteronomium je najmre sapifano» (Krempl 1823: 177)).

Od medbesedilnih figur prevladujejo citati in zgledi:

a) svetopisemski: »Tak dnešni Evangelium govori od enega gošpoda, ki je svoje flushebničke naprejposval, ka bi svoje razhune naprejpolašhili, ino pri obrazhunenji se je pokasalo, ka mu je prvi flushebniček defet jeser talentov, po našem razhuni petnajšt milionov talerov, dušen bil, ino mu ne bilo mogozhe duga plazhati, sato je njegov gošpod njega, njegovo sheno, dezo ino všo njegovo imanje odati rekel« (Krempel 1822: 444–445);

b) zgodovinski: »Thomash Moruf, en vjetnik, je f voglejnom na šteno svoje jezhe sapifal: Moji foverashniki, keru me sdaj preganjajo, bodo enkrat svelizhani ali pogubleni; zhi bodo pogubleni, tak je hudo sadošti sa nje, kaj njim morem hujšhega sheleti« (Krempel 1823: 23);

c) literarni: »O kelko mladih ludi so zhemerovje pod semlo špravili! Bernardiuf pripoveda od dveh bratov, ki šta ednok vezher zhres pole se šprehajala. Da je lepo vedro (jafno) bilo, tak šta sazhela se tak špominjati: Ti bratez, rezhe eden, da bi shelenja kaj valale, jas vem, kaj bi ši shelel. Kaj takšnega? pita ti drugi. On pak odgovori: Tak velke travničke bi ši jas shelel, kak je zelo nebo, kaj pak bi ši ti shelel? Jaz pak bi ši, rezhe ovi, telko junzov shelel, kak je svediz na nebi. Glej pak bi, pita drugi, ti tolko kerme vsel? Odgovori on: Na tvojih nesmerno velikih travnikih. Rezhe on. Tega ti jas nebi dopuštill« (Krempel 1822: 390).

Od citatov so najpogostejši svetopisemski: »Kraleftvo nebešhko je prišpodobno enemu Krali, ker je svojemu šini eno goščenje napravil. Math. 22, 2.« (Krempel 1822: 424) in literarni: »Sv. Gregor pravi: V nedelo se moremo od tega ozhištiti, kaj šmo v prešhestnih šhest dnevih prekeršhli, ino se špokorili f tega, kaj šmo škus tješen sagrisli« (Krempel 1823: 388).

Poleg citiranja in zgledov je veliko tudi alegorij, toposov in aluzivnih primer znanih svetih mož, očetov, filozofov in prerokov (sv. Bernarda, Krizostoma, Hieronima, Cirila idr.). Krempel je ponekod zgodovinske ali svetopisemske zgodbe preoblikoval tako, da je izpustil imena (po navadi osebnostna lastna) in jih vstavljall v svoje besedilo kot dokaz ali primero. Gre za t. i. »brisanje empirijev«, kjer so neke zgodbe in osebe postale tipične, vedno uporabne: »tak kak ti šerafinški vuzhenik pravi: Vi vši, keru Mario lubite, njo tudi na se oblezhte, tak, da bo ona se švetila iz vašhega sadershenja, ino se lezhila vu vašhlih djanjih« (Krempel 1823: 7).

3 Sklep

V prispevku sem želela predstaviti večstransko delovanje Antona Krempla in tako njegov pomen umestiti v vzhodnoštajerski kulturni prostor. Prav zato, ker je bil dober duhovnik, je deloval tudi na slovstvenem in literarnem področju. Že Slomšek je zapisal: »Hočeš vrl govornik svojemu narodu biti, vadi se materinskega jezika, naj ti bodo dragi mili glasovi tvoje matere Slave« (Granda 1999: 28). Na področju šolstva se je boril za osnovno izobraženost kmeta in večjo veljavo slovenskega jezika v šoli. Poleg več verskih knjig in šolskih priročnikov je zapustil tudi najznamenitejše delo *Dogodivščine štajerske zemlje*, s katerim se je vpisal v našo občó zgodovino kot prvi, ki je zapisal zgodovino Slovencev v slovenskem jeziku. V njegovo zapuščino spada

veliko tiskanih in rokopisnih pridig. Preučevanje slednjih je pokazalo, da jih je v privzdignjenem jeziku pisal premišljeno in s trudom. Ker je želel ljudi vzgajati, opozarjati, grajati in poučiti o vsem negativnem, kar jih obdaja, je v pridige vključeval slogovne (retorično vprašanje, ogovor, metaforo, poosebitev idr.) in medbesedilne figure (citate, zglede, aluzije idr.) ter tako z literarnimi sredstvi potrjeval vse tisto, o čemer je govoril.

Viri in literatura

- FRIŠ, Darko, 1998: Zgodovinoписje na spodnjem Štajerskem v Dajnkovem času. Marko Jesenšek, Bernard Rajh (ur.): *Dajnkov zbornik*. Maribor: Slavistično društvo. 339–349.
- GLAZER, Janko, 2013: Krempl, Anton (1790–1844). *Slovenska biografija*. SAZU, ZRC SAZU. www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi303945/#slovenski-biografski-leksikon
- GRANDA, Stane, 1999: Narodna in politična prizadevanja slovenskih duhovnikov na Štajerskem v Murkovem času. Marko Jesenšek (ur.): *Murkov zbornik: referati s simpozija Anton Murko in njegov čas*. Maribor: Slavistično društvo. 26–39.
- KOTNIK, Stanko, 1968: Trije drobci o narodnem prebujanju vzhodne Štajerske. Viktor Vrbnjak (ur.): *Svet med Muro in Dravo*. Maribor: Založba Obzorja. 699–701.
- KOVAČIČ, Fran, 1926: *Ljutomer. Zgodovina trga in mesta*. Maribor: Zgodovinsko društvo.
- KREMPL, Anton, 1822: *Predge sa Slovenze na vse nedele ino svetke zelega leta. Iz vezhij latin/kih, nem/hkih, flavon/kih, horvatzhkih ino krain/kih knjig vun/sebrane ino skup/pi/ane*. Nedelna ftranjka (samo zadnji od 4 zvezkov) 1822. Gradivo je shranjeno v UKM pod signaturo Ms 82.
- KREMPL, Anton, 1823: *Predge sa Slovenze na vse nedele ino svetke zelega leta*. (3 deli – »ftranjke« v 6 zvezkih) Nedelna ftranjka (4. zvezek), Svetefhnja ftranjka, Prilizhna ftranjka. Gradivo je shranjeno v UKM pod signaturo Ms 82.
- KREMPL, Anton, 1944: *Predga pri jeseroletnem spomini zirkvenega shegnanja velike zirkve na Ptuji v leti 1844*. Gradivo je shranjeno v UKM pod signaturo Ms 138.
- LEGIŠA, Lino, SLODNJAK, Anton, 1959: *Zgodovina slovenskega slovstva II. Romantika in realizem I*. Ljubljana: Slovenska matica.
- POGAČNIK, Jože, 1995: *Slovensko slovstvo v obdobju razsvetljenstva*. Ljubljana: DZS.